

**Marking Scheme Strictly Confidential (For Internal and Restricted use only)**

**Secondary School Examination, 2026**

**SUBJECT NAME- SANSKRIT(Communicative)**

**Subject Code- 119 (Q.P. CODE 65)**

**General Instructions: -**

<b>1</b>	You are aware that evaluation is the most important process in the actual and correct assessment of the candidates. A small mistake in evaluation may lead to serious problems which may affect the future of the candidates, education system and teaching profession. To avoid mistakes, it is requested that before starting evaluation, you must read and understand the spot evaluation guidelines carefully.
<b>2</b>	<b>"Evaluation policy is a confidential policy as it is related to the confidentiality of the examinations conducted, Evaluation done and several other aspects. Its leakage to public in any manner could lead to derailment of the examination system and affect the life and future of millions of candidates. Sharing this policy/document to anyone, publishing in any magazine and printing in Newspaper/Website, etc. may invite action under various rules of the Board and IPC."</b>
<b>3</b>	Evaluation is to be done as per instructions provided in the Marking Scheme. It should not be done according to one's own interpretation or any other consideration. Marking Scheme should be strictly adhered to and religiously followed. <b>However, while evaluating, answers which are based on latest information or knowledge and/or are innovative, they may be assessed for their correctness otherwise and due marks be awarded to them. In class-X, while evaluating two competency-based questions, please try to understand given answer and even if reply is not from marking scheme but correct competency is enumerated by the candidate, due marks should be awarded.</b>
<b>4</b>	The Marking scheme carries only suggested value points for the answers. These are in the nature of Guidelines only and do not constitute the complete answer. The students can have their own expression and if the expression is correct, the due marks should be awarded accordingly.
<b>5</b>	The Head-Examiner must go through the first five answer books evaluated by each evaluator on the first day, to ensure that evaluation has been carried out as per the instructions given in the Marking Scheme. If there is any variation, the same should be zero after deliberation and discussion. The remaining answer books meant for evaluation shall be given only after ensuring that there is no significant variation in the marking of individual evaluators.
<b>6</b>	Evaluators will mark ( ✓ ) wherever answer is correct. For wrong answer CROSS 'X' be marked. Evaluators will not put right (✓) while evaluating which gives an impression that answer is correct and no marks are awarded. <b>This is most common mistake which evaluators are committing.</b>
<b>7</b>	If a question has parts, please award marks on the right-hand side for each part. Marks awarded for different parts of the question should then be totalled up and written in the left-hand margin and encircled. This may be followed strictly.
<b>8</b>	If a question does not have any parts, marks must be awarded in the left-hand margin and encircled. This may also be followed strictly.
<b>9</b>	If a student has attempted an extra question, answer of the question deserving more marks should be retained and the other answer scored out with a note <b>"Extra Question"</b> .
<b>10</b>	No marks to be deducted for the cumulative effect of an error. It should be penalized only once.
<b>11</b>	A full scale of marks _____ (example 0 to 80/70/60/50/40/30 marks as given in Question Paper) has to be used. Please do not hesitate to award full marks if the answer deserves it.
<b>12</b>	Every examiner has to necessarily do evaluation work for full working hours i.e., 8 hours every day and evaluate 20 answer books per day in main subjects and 25 answer books per day in other subjects (Details are given in Spot Guidelines).This is in view of the reduced syllabus and number of questions in question paper.

13	<p>Ensure that you do not make the following common types of errors committed by the Examiner in the past:-</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Leaving answer or part thereof unassessed in an answer book.</li> <li>• Giving more marks for an answer than assigned to it.</li> <li>• Wrong totalling of marks awarded on an answer.</li> <li>• Wrong transfer of marks from the inside pages of the answer book to the title page.</li> <li>• Wrong question wise totalling on the title page.</li> <li>• Wrong totalling of marks of the two columns on the title page.</li> <li>• Wrong grand total.</li> <li>• Marks in words and figures not tallying/not same.</li> <li>• Wrong transfer of marks from the answer book to online award list.</li> <li>• Answers marked as correct, but marks not awarded. (Ensure that the right tick mark is correctly and clearly indicated. It should merely be a line. Same is with the X for incorrect answer.)</li> <li>• Half or a part of answer marked correct and the rest as wrong, but no marks awarded.</li> </ul>
14	While evaluating the answer books if the answer is found to be totally incorrect, it should be marked as cross (X) and awarded zero (0) Marks.
15	Any unassessed portion, non-carrying over of marks to the title page, or totalling error detected by the candidate shall damage the prestige of all the personnel engaged in the evaluation work as also of the Board. Hence, in order to uphold the prestige of all concerned, it is again reiterated that the instructions be followed meticulously and judiciously.
16	The Examiners should acquaint themselves with the guidelines given in the “ <b>Guidelines for Spot Evaluation</b> ” before starting the actual evaluation.
17	Every Examiner shall also ensure that all the answers are evaluated, marks carried over to the title page, correctly totalled and written in figures and words.
18	The candidates are entitled to obtain photocopy of the Answer Book on request on payment of the prescribed processing fee. All Examiners/Additional Head Examiners/Head Examiners are once again reminded that they must ensure that evaluation is carried out strictly as per value points for each answer as given in the Marking Scheme.

#### MARKING SCHEME      SANSKRIT(Communicative) Subject Code 119

##### ध्यातव्य निर्देश :

- 1 इस अङ्क योजना में दिए गए उत्तर सुझावात्मक हैं। इनके अतिरिक्त भी संदर्भानुसार सही उत्तर हो सकते हैं, अतः अङ्क दिए जाएँ।
- 2 अनुच्छेद अथवा श्लोकों पर आधारित प्रश्न अवबोधनात्मक हैं। छात्र अनुच्छेद में दिए गए शब्दों के स्थान पर पर्यायवाची शब्दों का प्रयोग भी कर सकते हैं इसके लिए भी अङ्क दिए जाएँ। छात्र उत्तर देते समय उपयुक्त विभक्ति अथवा वचन का प्रयोग नहीं करते हैं तो अंशतः अङ्क काटे जाएँ, संपूर्ण नहीं।
- 3 त्रुटिपूर्ण वर्तनी अथवा व्याकरणात्मक प्रयोगों के लिए अनुपाततः अङ्क काटे जाएँ न कि पूरे अङ्क।
- 4 आंशिक दृष्टि से सही उत्तरों के लिए भी अंशतः अङ्क अवश्य दिए जाएँ।
- 5 प्रश्न संख्या 3, 4 व 16 विकल्पात्मक प्रश्न हैं। छात्र द्वारा जो भाग भी किया गया हो उसके अङ्क दिए जाएँ।
- 6 जिन प्रश्नों में छात्र को उत्तर लिखने के लिए अतिरिक्त प्रश्न दिए गए हैं वहाँ किसी भी क्रम में प्रश्नों के सही उत्तर लिखने पर अङ्क दिए जाएँ। जैसे- दिए गए 3 प्रश्नों में किन्हीं भी 2 सही उत्तरों पर अङ्क दिए जाएँ चाहे 3 में से पहला उत्तर गलत ही हो, अन्तिम दो प्रश्नों को सही माना जाए।

## संकेतात्मक उत्तर व अङ्क विभाजन :

**खण्ड :- 'क' (अपठितम् अवबोधनम् ) 10 अङ्काः**

1. (अ) एकपदेन उत्तरत - प्रत्येक प्रश्न के लिए 1 अङ्क निर्धारित है। (केवलं प्रश्नद्वयम्)  $2 \times 1 = 2$   
(i) कृषिप्रधानः (ii) अन्नदाता / 'अन्नदाता' इति विशेषणेन (iii) मेघानाम्  
(आ) पूर्ण वाक्येन उत्तरत- प्रत्येक प्रश्न के लिए 2 अङ्क निर्धारित हैं। (केवलं प्रश्नद्वयम्)  $2 \times 2 = 4$   
(i) कदापि अतिवृष्ट्या, अनावृष्ट्या वा सम्पूर्ण शस्यं विनश्यति, विपणौ अपि सः न्यूनमूल्यं लभते ऋणभारः च कृषकान् दुःखेन पीडयति।  
(ii) कृषकाः/ ते भूमेः गर्भे बीजानि आरोपयन्ति, तदनन्तरं वृषभैः यन्त्रैः च भूमेः सम्यक् कर्षणं कृत्वा सिञ्चनकार्यं संलग्नाः भवन्ति।  
(iii) वयं कृषकाणां श्रमस्य, त्यागभावनायाः धैर्यस्य च सम्मानं कुर्याम।  
(इ) शीर्षक- कृषकः / अन्नदाता अथवा कोऽपि अन्यः उपयुक्तः शीर्षकः।  $1 \times 1 = 1$   
(ई) यथानिर्देशम् उत्तरत - प्रत्येक प्रश्न के लिए 1 अङ्क निर्धारित है (केवलं प्रश्नत्रयम्)  $3 \times 1 = 3$   
(i) (C) यापयति (ii) (B) परिश्रमं (iii) (A) वृष्टिः (iv) (B) ते

**खण्ड :- 'ख' (रचनात्मकं कार्यम् ) 15 अङ्काः**

2. पत्र लेखनम् - कुल 10 रिक्त स्थान हैं। प्रत्येक उत्तर के लिए  $1/2$  अङ्क निर्धारित है।  $10 \times 1/2 = 5$   
(i) नवदिल्लीतः (ii) सादरचरणस्पर्शः (iii) कुशलम् (iv) प्रथमम् (v) करिष्यामि (vi) आयोजयिष्यते  
(vii) निमन्त्रणपत्रम् (viii) भवन्तम् (ix) उत्साहवर्धनम् (x) पीयूषः ।  
3 चित्रवर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम् - (छात्राः स्वेच्छया पञ्चवाक्यानि रचयिष्यन्ति।)  $5 \times 1 = 5$   
(छात्रों से सरल, संक्षिप्त वाक्य-निर्माण अपेक्षित है। व्याकरणिक दृष्टि से शुद्ध प्रत्येक वाक्य के लिए 1 अंक दिया जाए। )  
4 .कथा पूर्ति-इस प्रश्न में कुल 10 रिक्त स्थान हैं। प्रत्येक उत्तर के लिए  $1/2$  अङ्क निर्धारित है।  $10 \times 1/2 = 5$   
(i) चत्वारः (ii) कलहं (iii) कृषकः (iv) रज्ज्वा (v) त्रोटयितुम् (vi) अस्थापयत् (vii) सरलतया  
(viii) पुत्रान् (ix) निवत्स्यथ (x) संघे ।

**अथवा**

- संवाद पूर्ति - इस प्रश्न में कुल 5 रिक्त स्थान हैं। प्रत्येक उत्तर के लिए 1 अङ्क निर्धारित है।  $5 \times 1 = 5$   
(i) अहं मित्रैः सह क्रीडितुं गच्छामि।  
(ii) अहं जानामि परन्तु अद्य जन्माष्टमी अस्ति; अतः वयं मन्दिरं गमिष्यामः।  
(iii) अहो! श्रीकृष्णस्य जन्मोत्सवः। सः तु मम प्रियः।  
(iv) मन्दिराणां शोभा वस्तुतः मनोहारिणी दर्शनीया च भवति।  
(v) अहम् अति उत्सुकः अस्मि ।

**खण्ड :- 'ग' (अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्) 25 अङ्काः**

5. संधि - संधिच्छेद - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)  $4 \times 1 = 4$   
आंशिक दृष्टि से सही उत्तर के लिए आंशिक अङ्क अवश्य दिए जाएँ।  
(i) शक्नोतीहैव (ii) पाठकाः + गुणाः (iii) सरः + तीरे (iv) तत् + एतद् (v) सृष्टिरेषा  
6. समास - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)  $4 \times 1 = 4$   
(i) (B) न इच्छन् (ii) (C) जगति प्रसिद्धम् (iii) (A) अट्टहासेन सह (iv) (D) स्थानम् अनतिक्रम्य (v) (C) नतोन्नते

7. प्रकृति-प्रत्यय - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1 =4  
 (i) (B) पञ्च + त्व (ii) (B) कर्तव्यम् (iii) (C) हंस + डीप् (iv) (D) रमणीया (v) (C) हार्दिकम्
8. वाच्य - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1 =3  
 (i) अहम् (ii) करोषि (iii) मया (iv) लेखः
9. कालबोधक शब्द- (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1 =3  
 (i) सार्ध-पञ्च (ii) षड् /षट् (iii) पादोन-नव (iv) सपाद-सप्त
10. अव्यय - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4x1 =4  
 (i) एव (ii) तथा (iii) पुरा (iv) इति (v) सम्प्रति
- 11 अशुद्धि-संशोधन - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3x1 =3  
 (i) (B) सा (ii) (C) विचित्रः (iii) (A) अतिविकथनेन (iv) (D) अस्ति

**खण्ड :- 'घ' (पठितम् अवबोधनम् ) 30 अङ्काः**

**सामान्य-निर्देशः:-** गद्यांश, पद्यांश व नाट्यांश का मूल उद्देश्य अवबोधन परीक्षण है। छात्र उत्तर में पर्यायवाची शब्दों का प्रयोग कर सकते हैं। यदि छात्र द्वारा लिखे गए वाक्य में सही उत्तर का प्रयोग किया गया हो तो पूर्ण अङ्क दिए जाएँ।

- 12 गद्यांशम् 5  
 (i) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1/2=1  
 (क) बोधिसत्त्वः (ख) पुत्रवत् (ग) अर्थिनाम्
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2  
 (क) राजा बाल्यात् एव वृद्धोपसेवी, विनयशीलः, शास्त्रपारङ्गतः च आसीत्।  
 (ख) राज्ञः दानशीलताम् आकर्ष्य देशान्तरेभ्योऽपि जनाः तं देशम् आयान्ति स्म।  
 (ग) दानशालासु विचरन् स राजा बहुधनलाभेन सन्तुष्टानाम् अर्थिनां विरलसङ्ख्यां विलोक्य अचिन्तयत् -  
 मम अर्थिनः तु धनलाभमात्रेण सन्तोषं भजन्ते।
- (iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2  
 (क) पालयति स्म (ख) बोधिसत्त्वः (ग) वसनम्
13. पद्यांशम् - 5  
 (i) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1/2=1  
 (क) परैः (ख) श्रेयः/ प्रभूतानि सुखानि (ग) अहितम्
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2  
 (क) यः आत्मनः श्रेयः इच्छति, स परेभ्यः अहितं कर्म न कुर्यात् ।  
 (ख) मन्त्री वाक्पटुः, धैर्यवान्, सभायामप्यकातरः च भवेत्।  
 (ग) मन्त्री सभायाम् अकातरः भवेत्।
- (iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x1=2  
 (क) सः (ख) सुखानि (ग) मन्त्री
14. नाट्यांशम् - 5  
 (i) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम् ) 2x1/2=1  
 (क) दिवांग-उपत्यका-मण्डले (ख) लोहितजनपदे (ग) भीष्मकनगरदुर्गस्य
- (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम् ) 2x1=2  
 (क) प्रसिद्धः बौद्धमठः 'तवाङ्ग गोम्पा' इति वर्तते ।  
 (ख) भीष्मकनगरदुर्गस्य अवशेषाः आर्यकला-संस्कृति-सम्पदः परिचायकाः सन्ति।  
 (ग) अरुणाचलप्रदेशे 'परशुरामकुण्डम्' दर्शनीयस्थलम् अस्ति।

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

2x1=2

(क) अनेकबौद्धविहाराः (ख) इदम् (ग) राजते

15. प्रश्ननिर्माण - (केवलं पञ्चप्रश्नाः)

5x1 =5

इस प्रश्न का उत्तर एकपदात्मक अथवा वाक्यात्मक हो सकता है। वर्तनी आदि की दृष्टि से अनुपाततः अङ्क काटे जाएँ न कि पूरे अङ्क ।

(i) कः (ii) केन (iii) किम् (iv) कस्य (v) केभ्यः (vi) कः

16. अन्वय-

4x 1/2 =2

मञ्जूषा से चुने गए सही विकल्प के लिए ½ अङ्क निर्धारित है।

(i) विद्यासमम् (ii) अस्ति (iii) दुःखम् (iv) न

अथवा

भावार्थ - मञ्जूषा से चुने गए सही विकल्प के लिए ½ अङ्क निर्धारित है।

(i) कृष्ण (ii) चञ्चलम् (iii) नियन्त्रणम् (iv) कठिनम्

17. प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

4x1=4

सही विकल्प-चयन के लिए पूर्ण अङ्क देय है। प्रत्येक उत्तर के लिए 1 अङ्क निर्धारित है।

(i) (A) एकता (ii) (B) मन्त्रिणः (iii) (D) चतुर्थांशम् (iv) (B) नेत्रम् (v) (A) अर्जुन

18. पठितकथापूर्तिः -

8X1/2=4

मञ्जूषा से चुने गए सही विकल्प के लिए ½ अङ्क निर्धारित है।

(i) चन्द्रस्य (ii) महानसम् (iii) वानरयूथपः (iv) रसनास्वादलुब्धाः (v) सूपकारेण (vi) अश्वशालाम्  
(vii) अश्वाः (viii) पश्चात्तापम्

-----